

регіоні практично кожна сім'я, маючи свою маргінальну історію, фактично замикається на ближньому колі, первинної групі, при цьому траєкторія соціального руху вільніша, що збільшує ризик девіацій при зниженому соціальному контролі. Висновки: зв'язаність мікро і макрорівня проявляється і в тому, що чим швидше засвоюються нові цінності на мікрорівні, тим більш сприятливо розвиваються процеси на макрорівні Т.ч. маргінальність, поширюючись, як логічне продовження особистості кризи, переносить поле основного конфлікту, що розгортається всередині самої людини, на соціальний рівень. У період радикального оновлення цінностей і норм, переходу до принципово іншим стандартам і новим звичкам, слід пам'ятати про те, що вони закладаються на стадії базової соціалізації, відповідної початку життя людини, тоді як в зрілому і літньому віці якісні зміни в соціально-психологічному базисі особистості трапляються скоріше як виключення і дістають живильне середовище тотальної соціальної кризи, що запускає процеси десоціалізації і ресоціалізації. Поширення тривожності, напруги, тотальності соціальних змін веде до виснаження адаптивних ресурсів індивідуума. В силу зниження рівня контролю, особистісного та соціального, разгальмовування архетипів, несвідомих тенденцій збільшується сугестивність і в той же час схильність до девіантної поведінки. Спроба спертися на власний внутрішній світ в умовах руйнування звичної соціальної реальності, теж не дає результату. Для створення стабільності використовуються екстремні механізми конструювання реальності навколо, ці стратегії в силу екстремності, дефектні, що знову веде до підвищення рівня депривації. Оцінка й сприйняття конкретних політичних, соціальних установок може, звичайно, змінитися у багатьох людей без змін в структурі свідомості та після базової соціалізації, але все ж глобальні зміни не відбуваються та прийняття правових норм відбувається на рівні поколінь. У зв'язку з цим своїми особливостями виділяється частина східного регіону України з його «проточною» культурою і маргінальними традиціями, які сприяють встановленню стратегії «тимчасового» пристосування без внутрішньої адаптації.

Список використаних джерел

1. Абульханова–Славская К. А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980.
2. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. – СПб.–М.: Университетская книга, 1998. – 397 с.
3. Бергер П. Социальное конструирование реальности: Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М.: Моск. филос. фонд, 1995. – 332 с.
4. Зелигман М. Э. Как научиться оптимизму. – М.: Вече, 1997. – 432 с.
5. Климова С. Г. Стереотипы повседневности в определении «своих» «чужих» // Социс. – 2000. – М 12. – С.13–22.
6. Маргинальность в современной России / Московский общественный научный фонд. – М., 2000. – 207 с.
7. Московичи С. Век толп: Исторический трактат по психологии масс / Центр психологии и психотерапии. – М., 1996. – 478 с.
8. Современная социальная теория: Бурдье, Гидденс, Хабермас. – Новосибирск, 1995. – 119 с.
9. Теории личности в западноевропейской и американской психологии: Психология личности / Под ред. Д. Я. Райгородского. – Самара: Бахрах, 1996. – 478 с.
10. Штомпка П. Культурная травма в посткоммунистическом обществе // Социс. – 2001. – М 2. – С.3–12.
11. Штомпка П. Социальное изменение, как травма // Социс. – 2001. – №1. – С.6–17.

References

1. Abul'hanova–Slavskaja K. A. Dejatel'nost' i psihologija lichnosti. – М.: Nauka, 1980.
2. Bern Je. Iгры, v kotorye igrajut ljudi. Ljudi, kotorye igrajut v igrы. – SPb.–М.: Universitetskaja kniga, 1998. – 397 s.
3. Berger P. Social'noe konstruirovanie real'nosti: Traktat po sociologii znaniya / P. Berger, T. Lukman. – М.: Mosk. filos. fond, 1995. – 332 s.
4. Zeligman M. Je. Kak nauchit'sja optimizmu. – М.: Veche, 1997. – 432 s.
5. Klimova S. G. Stereotipy povsednevnosti v opredelenii «svoih» «chuzhih» // Socis. – 2000. – М 12. – С.13–22.
6. Marginal'nost' v sovremennoj Rossii / Moskovskij obshhestvennyj nauchnyj fond. – М., 2000. – 207 s.
7. Moskovichi S. Vek tolп: Istoricheskij traktat po psihologii mass / Centr psihologii i psihoterapii. – М., 1996. – 478 s.
8. Sovremennaja social'naja teorija: Burd'e, Giddens, Habermas. – Novosibirsk, 1995. – 119 s.
9. Teorii lichnosti v zapadnoevropejskoj i amerikanskoj psihologii: Psihologija lichnosti / Pod red. D. Ja. Rajgorodskogo. – Samara: Bahrah, 1996. – 478 s.
10. Shtompka P. Kul'turnaja travma v postkommunisticheskom obshhestve // Socis. – 2001. – М 2. – С.3–12.
11. Shtompka P. Social'noe izmenenie, kak travma // Cocis. – 2001. – №1. – С.6–17.

Martynova S. P., postgraduate student of the department of philosophical, social-political and legal sciences in Donbass State pedagogical university (Ukraine, Slavyansk), svetlana_martyn@ukr.net

Crisis consciousness: from personal crisis to social marginalization

The article deals with the following properties of crisis consciousness, which lead from a personal crisis to social marginalization. The crisis of group and personal identity is dominant in our society and entails a logical chain of social interaction – the total marginalization of a wide variety of relationships. The activity nature of a personal crisis, which can provoke changes, is capable of pushing the subjective to a marginal state. The influence of crisis consciousness that is able not only to cause a personal crisis, but also to be an indicator of the state of the marginal environment is revealed.

Keywords: crisis consciousness, personal crisis, social marginalization, socium, marginal environment, social crisis.

* * *

УДК 1:130.1:171:316.625

Мельник Ю. М.,

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології, філософії та права, Одеська національна академія харчових технологій (Україна, Одеса), ynmelnik@gmail.com

Шевченко Г. А.,

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології, філософії та права, Одеська національна академія харчових технологій (Україна, Одеса), sfpkafedra@gmail.com

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ФЕНОМЕН

Самореалізація є невід'ємною частиною сутності людини в контексті соціального прогресу. Проблема самореалізації вивчається багатьма науками з позиції умов, норм, принципів, механізмів та результативності. Складність розгляду самореалізації, з філософської точки зору, полягає у прагненні дослідника перейти на практичний (емпіричний) рівень вивчення. Не дивлячись на це, самореалізація є однією з центральних проблем філософської антропології.

Метою даної статті є дослідження феномену «самореалізації» особистості у філософському, соціологічному та психологічному аспектах, визначення діалектичного зв'язку соціуму та особистості в процесі її самореалізації.

Завдяки зв'язку соціуму та особистості життя індивіда набуває як суб'єктивний, так і об'єктивний сенс. Сенс життя, в свою чергу, визначає можливості та конкретну спрямованість самореалізації особистості.

В рамках статті були використані аналіз, історичний та логічний методи наукового пізнання. Таким чином, самореалізація особистості може виступати формою творіння об'єктів матеріальної та духовної культури або продовження себе в формі особистісних вкладів в інших людях. Метою самореалізації може виступати прагнення особистості до трансцендентної трансляції себе для абстрактних інших або суспільства в цілому. Індивідуальна самореалізація може бути частиною загального культурно-соціального прогресу. Прагнення до самореалізації не може бути виключно природно-родовим фактором і можливе лише у випадку здатності та бажання особистості до самореалізації.

Ключові слова: самореалізація, особистість, соціальний прогрес.

Самореалізація є невід'ємною частиною сутності людини в контексті соціального прогресу. Проблема самореалізації вивчається багатьма науками з позиції умов, норм, принципів, механізмів та результативності. Складність розгляду самореалізації з філософської (метафізичної) точки зору полягає в постійному прагненні дослідника перейти на практичний (емпіричний) рівень вивчення. Не дивлячись на це, проблема самореалізації є однією з центральних проблем філософської антропології. Питання про походження, сутність і характер самореалізації людини, про необхідність і можливість її діяльної реалізації протягом багатьох століть непокоять усіх мислителів, яких хвилюють проблеми людини, його сутності, його місця в світі. Ця проблема знайшла своє концентроване вираження в чотирьох питаннях, сформульованих І. Кантом: Що я можу знати? Що я маю робити? На що я смію сподіватися? Що таке людина? [1, с. 332].

Метою даної статті є дослідження феномену «самореалізації» особистості у філософському, соціологічному та психологічному аспектах, визначення діалектичного зв'язку соціуму та особистості в процесі її самореалізації.

Тільки завдяки цьому зв'язку життя індивіда набуває як суб'єктивний, так і об'єктивний сенс. Сенс життя, в свою чергу, визначає можливості та конкретну спрямованість самореалізації особистості. В рамках статті був використаний аналіз, історичний та логічний методи наукового пізнання.

При аналізі самореалізації особистості можна виділити, щонайменше, три рівня. На найбільш загальному, філософському рівні вирішуються питання про сутність людини, про суть процесу самореалізації. Об'єктом розгляду на цьому рівні виступає людина як родова істота, людство в цілому. На соціологічному рівні вирішуються питання про шляхитаспособисамореалізації особистості в конкретних соціокультурних умовах її існування, в рамках певного соціального прогресу. Об'єктом розгляду тут виступає соціум, конкретна суспільна структура. Нарешті, на психологічному рівні аналізуються особистісні якості та конкретні зовнішні умови, що дозволяють даній особистості продуктивно самореалізуватися, досліджується мотиваційна основа самореалізації та зворотний вплив об'єктивної та суб'єктивної ефективності самореалізації на особистість та діяльність суб'єкта (його самооцінку, рівень прагнень, психологічний вік, картину життєвого шляху, світогляд та інше). На цьому рівні об'єктом розгляду виступає окремий індивід в його зв'язках та відносинах з іншими індивідами та з суспільством в цілому. У свою чергу, на

психологічному рівні самореалізація може розглядатися в трьох аспектах: як потреба, як діяльність та як об'єктивний і суб'єктивний результат цієї діяльності.

Відносно недавно психологія всерйоз звернулася до проблеми самореалізації особистості. Хоча деякі психологи і раніше висловлювали свої міркування з приводу ролі прагнення до самореалізації в становленні та розвитку особистості, інтенсивна розробка цієї проблеми почалася лише в 50–ті – 60–ті роки ХХ століття зусиллями представників американської «гуманістичної психології». Багато в чому це було пов'язано з бурхливим зростанням культу особистої свободи та особистого успіху, характерного для повоєнного західного суспільства. У наші дні проблематика самореалізації стала невід'ємною частиною наукових досліджень в Європі та Америці, сама ж самореалізація стала свого роду культурним стереотипом, нормою. Хоча більшість теорій відзначають, що далеко не кожній людині вдається продуктивно самореалізуватися, тим не менш, будь-яка поважуюча себе людина зобов'язана до цього прагнути. Іншими словами не прагнути до самореалізації – це поганий тон, майже за межею пристойності.

Самореалізація виступає як важлива невід'ємна властивість особистості, що дозволяє в новому світі представити широке коло філософських проблем.

З точки зору філософської постановки проблеми актуальним є питання про те, для чого самореалізація потрібна, які цілі вона переслідує, які функції виконує, іншими словами актуальним є розгляд самореалізації як засобу. Предметом уваги при такій постановці питання виявляються онтологічні аспекти самореалізації, її значення та зміст для досягнення своїх цілей системою більш високого порядку, ніж сама окрема особистість, наприклад, природою, суспільством, всесвітом, Творцем, тобто місце самореалізації в структурі буття.

Існує ряд підходів, які односторонньо трактують особистість: або як істота повністю біологічна, або як позбавлена будь-яких властивостей, крім соціальних. В даному випадку особистість розглядається як щось, що існує виключно в контексті деякої єдиної спільності: в одному випадку біологічної спільності виду, в іншому – спільності культурно-історичній. Відповідно, самореалізація особистості постає як забезпечення в одному випадку видового виживання, в іншому – соціокультурного. Індивідуальність особистості набуває статус другорядного, не настільки істотного в контексті самореалізації.

При такій постановці питання індивідуальна людська свідомість, на рівні якої реалізується рефлексивний механізм самореалізації, стає в загальний ряд інших рівнів психічної регуляції та позбавляється самостійного змісту і значення. Тобто, рефлексія стає лише епіфеноменом в процесі виконання індивідом програми служіння суспільству.

Абсолютно інший зміст та значення набуває механізм рефлексії в контексті іншої теорії. Опинившись в зоні перетину двох потенційно суперечливих законів (природи та суспільства), людина набуває статусу справжнього господаря своєї долі. Умовою становлення цілісної особистості на основі внутрішньо суперечливих природних та соціальних задатків стає свідомою роль людини як творця своєї власної особистості. Індивідуальна свідомість знаходить власну найважливішу

функцію, визначаючи контекст буття, в якому здійснюється самореалізація особистості. Характер, гострота цього протиріччя та спосіб його вирішення залежать і від того, наскільки в даному суспільстві визнані права особистості, та від того, наскільки сама особистість генетично наділена «рефлексом свободи», індивідуальністю і талантом. Нездатність, неуспішність особистості у вирішенні цього протиріччя ведуть до її деградації, деструкції, деформації, тобто до зміни оптимальних пропорцій у внутрішній організації особистості у зв'язку з неадекватністю способу життя. Деякими авторами пропонується не вважати людей подібного типу особистостями, але коректніше вважати, що вони, залишаючись особистостями, перестають бути суб'єктами та стають виконавцями, «похідними» від свого способу життя.

У випадку оптимального вирішення протиріччя між внутрішнім та зовнішнім світом особистості, відбувається її розвиток, вдосконалення, зрілість, які створюють умови для оптимальної самореалізації. Однак, оскільки суперечності глобальні та конкретні, особистість як суб'єкт вирішує протиріччя, які постійно виникають та породжуються природним перебігом життя, його обставинами. Масштаб протиріччя і конструктивність їх вирішення визначають рівень самореалізації особистості. Таким чином, самореалізація, в даному випадку, це спосіб з'єднання своїх бажань (мотивів) зі здібностями в відповідності зі своїм характером в процесі їх реалізації в житті, у відповідності зі своїми цілями та обставинами життя. Самореалізація це своєрідний міст між власне особистісною організацією та суспільством. Самореалізація це своєрідна «внутрішня система особистості», яка не може бути чітко «прописана» суспільством, а повинна реалізовуватися в суспільстві самим суб'єктом. Якщо особистість втрачає цю суб'єктну позицію, якщо її вписують в суспільство, то вона перестає бути також суб'єктом життя. Захист, фрустрація, стрес, комплекси, хворе самолюбство – є феноменологією неоптимального для особистості способів вирішення цього «завдання».

Філософський підхід дозволяє представити самореалізацію особистості в цілісній повноті її механізмів та рівнів, істотно доповнити уявлення про місце і значення в системі самореалізації її структурних елементів. Звернення до філософського підходу до вивчення самореалізації представляється неминучим наслідком гуманістичного вектора розвитку сучасної світової науки. Визнання людини, її особистості та права на вільний розвиток вищою цінністю зобов'язує вчених шукати відповіді на питання онтологічного плану: в чому сенс людського життя, чого потребує людина, в чому вона вільна і чи є межі та кордони її волі?

Прагнення особистості до самореалізації детерміновано, не завжди усвідомленим, прагненням до безсмертя, яке може усвідомлюватися в різних формах: як прагнення розповсюдити знання, поліпшити умови життя людей, передати іншим знання та досвід, розкрити людям сенс тощо. Не всі готові розраховувати на безсмертя душі як автономної субстанції, що може бути відділена від смертного тіла. Навпаки, достовірне безсмертя (щонайменше відносно безсмертя в масштабах, які значно перевищують тривалість життя індивіда) набуває людина, яка встигла за своє

життя створити і залишити нащадкам матеріальні та духовні цінності, в які вона вклала частину себе. «Саме усвідомлення кінцівки свого індивідуального існування перед обличчям вічності породжує у людини прагнення вийти за межі цієї кінцівки і з найбільшою повнотою реалізувати себе в світі в рамках свого історичного життя» [2, с. 60]. Однак вихід за межі індивідуального буття для окремого індивіда можливий лише шляхом залучення до чогось більшого, що не припинить свого існування з фізичною смертю індивіда. Цим цілим є людське суспільство, людський рід, людство в цілому, яке в змозі забезпечити безсмертя частинкам цього цілого, якщо ці частинки не відірвалися від нього і рухаються разом з ним в соціальному прогресі. Тому, самореалізацію не можна поза контексту взаємовідносин між людським індивідом та людським родом.

Намагання обійтися без поглибленого філософського аналізу взаємовідносин між людським індивідом та людським родом і в результаті створити психологічні індивідоцентричні теорії самоактуалізації, що розуміються як розгортання та реалізація закладених в індивіді потенцій (К. Роджерс, А. Маслоу) виявилися нездатні переконливо пояснити, що саме реалізується в цьому процесі та в чому його сенс крім суб'єктивного переживання самоактуалізації. Для того щоб актуалізувати потенції, необхідно усвідомити ті потенції, які належить актуалізувати. Тому питання, без вирішення якого неможливо розкрити зміст процесу самореалізації, – це філософське питання про природу та сутність людини.

Проблема самореалізації особистості відноситься до числа тих, підхід до якої, наприклад, в марксистській теорії виявився досить продуктивним і аж ніяк не застарів, хоча він представлений в роботах К. Маркса не суцільною концепцією, а сукупністю думок, висловлених у різних контекстах.

К. Маркс в своїх працях писав: «Людина є безпосередньо природною істотою. Як природна істота ... вона ... наділена природними силами ...; ці сили існують в ній у вигляді задатків та здібностей, у вигляді пристрастей» [3]. Природні сили не є винятковим привілеєм людини; вони притаманні також іншим природним істотам. Людину виділяє з тваринного світу, з кола інших природних істот як раз те, що вона має специфічний спосіб життєдіяльності, який багато в чому задає якісну визначеність виду «людина», іншими словами, її сутність, не визначається її природними силами. Це положення не слід розуміти просто в тому сенсі, що сутність людини та її прагнення до самореалізації не зводиться до природного початку в ній.

Людина та суспільство постають перед нами в діалектичній взаємозумовленості. Соціальну дійсність можна розглядати як другу природу людини не в метафоричному, а в прямому сенсі, оскільки, в процесі самореалізації, людина обмежена законами соціального існування. Ці закони мають об'єктивний, природно-історичний характер; при цьому вони не тільки не відповідають, але часто можуть прямо суперечити законам, що детермінують життєдіяльність людини в тих її аспектах, в яких вона виступає як природна істота.

Таким чином, відкривається друга сторона діалектичних взаємин між людиною та суспільством: людина не тільки знаходить себе у суспільстві, але у

процесі самореалізації змінює суспільні відносини, тим самим сама створює та безперервно трансформує власну природу. Тому хоч ми і кажемо, що сутність людини слід шукати в просторі соціальних відносин, ми не можемо ототожнити її з ними, бо ці відносини історично мінливі. Тобто сутність людини не може бути зведена і до її другої природи. В цьому випадку сутність людини повинна полягати як раз у тому, що вона не має ніякої однієї певної, раз і назавжди обмеженої суті.

Таке вирішення питання про сутність людини виходить з прийняття категорії предметної самореалізації. СENS самореалізації при такому підході пов'язується зі здатністю людини створювати принципово нові можливості для власного розвитку. Поряд з суб'єктивною стороною, самореалізація особистості має також об'єктивну. Предметні вклади в культуру та в інших людей не консервуються «в собі». Вони розпредмечуються іншими індивідами, які освоюють їх та розвивають на їх основі свої. Тим самим самореалізація особистості виявляється ланкою загального процесу обміну сутностями. Без безперервного обміну та взаємного збагачення сутностями між індивідами людство зупинилося б в своєму розвитку. У цьому полягає об'єктивний сENS самореалізації. При цьому самореалізуватися об'єктивно вдається не кожному, оскільки не кожен індивід розвив у собі такі сили, які можуть перевершувати історично накопичені родові здібності людства, та здатні збагатити їх. Тому потребу в самореалізації необхідно розглядати в тісному взаємозв'язку зі здатністю самореалізуватися. У цьому полягає одна з важливих відмінностей між психологічними теоріями самоактуалізації та розумінням самореалізації особистості, метою якої виступає прагнення продовжити своє буття як особистості в інших людях, транслюючи свою індивідуальність через творіння, а також через безпосередні зміни в інших людях (діяння).

Самореалізація особистості була розглянута в її процесуальному та результативному аспектах. Залишилося розглянути самореалізацію особистості як потребу або прагнення. Основна дилема при цьому, що знайшла відображення в теоретичних дискусіях, полягає в тому, чи є рівною потреба в самореалізації іншим потребам або ж вона є базисною щодо інших потреб. Перша точка зору представлена теорією А. Маслоу, в якій потреба в самореалізації існує поряд з іншими, хоча й розташовується на вершині ієрархії потреб. Друга точка зору розглядає самоактуалізацію як єдину потребу живого організму для формування багатьох, так званих, «потреб», або ж заперечує наявність окремих особистісних мотивів та розглядає прагнення до актуалізації як «субстрат усього, що можна назвати словом «мотивація»» [4, с. 24].

Кожна з цих двох позицій виражається певне переконання: з одного боку, що самореалізація не є рівною іншим потребам; з іншого боку, що не всі потреби пов'язані з самореалізацією. Уявного протиріччя між ними можна уникнути, якщо визнати зв'язок самореалізації з певним класом потреб.

Предметна реальність соціально-вагомого внеску, що здійснюється суб'єктом, якщо розглядати його як критерій самореалізації, дозволяє розмежувати самореалізацію з такими спорідненими поняттями як

самовираження, самоствердження, саморозвиток та самоактуалізація.

Самовираження – це спрямована на самореалізацію активність суб'єкта, яка не досягає бажаного ефекту особистісного внеску, тобто не проявляється в діяннях (реальних змінах буття). Самовираження є епіфеномен самореалізації, коли потреба в трансляції себе виявляється недостатньо підкріпленою відповідною здатністю. Нерідко самовираження (зокрема, демонстративна поведінка) постає як форма компенсації невдачі в самореалізації. Безкорисливе та безконфліктне самовираження ми зустрічаємо тільки там, де не йде мова про прагнення до предметної самореалізації, наприклад, у дітей.

На відміну від самовираження, самоствердження має іншу мотиваційну основу, а саме прагнення отримати суспільне визнання з боку інших «тут і зараз», реалізуватися обов'язково таким чином, щоб скористатися ефектом цієї самореалізації, а найчастіше квазісамореалізації. У сучасному суспільстві існують такі приклади. У науковій (і не тільки науковій) пресі існує досить багато робіт, в яких навіть авторам зрозуміло, що вони не вносять ні найменшого вкладу в науку. Проте, сам факт публікації, що відображає певне соціальне визнання робіт, створює ілюзію творчої реалізації себе в культурі та навіть є критерієм оцінки вченого на державному рівні. Тобто, справжня самореалізація та самоствердження (квазісамореалізація) можуть зовні не відрізнятися; відмінність слід шукати в їх мотиваційній основі. Позбавлення можливості соціального визнання «тут і зараз» викличе припинення активності, спрямованої на самоствердження, але не вплине на справжню самореалізацію. Тому є сумніви і в розумінні самоствердження як необхідного результату, підсумку самореалізації. Разом з тим, у однієї людини може одночасно бути присутнім як спрямованість на самореалізацію, так і на самоствердження. Можливо, що гармонійне поєднання обох мотивів краще з точки зору ефективності діяльності, ніж абсолютне переважання одного з них.

Особистість не тільки прагне реалізувати свій потенціал, вона також прагне до розвитку, до збагачення своїх можливостей для того, щоб згодом мати можливість самореалізуватися на більш високому рівні, або ж цей розвиток може виступати як самоціль. Тут ми стикаємося з діяльністю, спрямованою на самого себе, з діяльністю саморозвитку. Саморозвиток тісно пов'язаний із самореалізацією, проте не тотожний їй та має іншу мотиваційну основу. Так, для ряду традиційних східних культур характерна спрямованість на поглиблений саморозвиток при мінімальному прагненні до самореалізації. Зворотний приклад являють деякі літні люди, які прагнуть ділитися своїм життєвим досвідом з молодшими, вчити їх (що є, звичайно ж, проявом самореалізації), проте дізнаватися щось нове самим, збагачувати свій досвід, вони не вважають за потрібне.

Відділення самореалізації від таких процесів як самовираження, самоствердження та саморозвиток має принципове значення. Адже поняття самоактуалізації, яку А. Маслоу визначає формулою: «Людина повинна бути тим, чим вона може бути» [5, с. 46], включає в себе всі ці процеси, ігноруючи істотні відмінності

між ними. Ця теоретична розмитість самого поняття самоактуалізації є, мабуть, одним із найбільш істотних недоліків теорії А. Маслоу, яка дуже ускладнила можливість операціоналізації цього поняття.

Таким чином, самореалізація особистості може виступати формою творіння об'єктів матеріальної та духовної культури або продовження себе в формі особистісних вкладів в інших людях. Метою самореалізації може виступати прагнення особистості до трансцендентної трансляції себе для абстрактних інших або суспільства в цілому. Індивідуальна самореалізація може бути частиною загального культурно-соціального прогресу. Прагнення до самореалізації не може бути виключно природно-родовим фактором і можливе лише у випадку здатності та бажання особистості до самореалізації.

Список використаних джерел

1. Кант І. Трактати і листи. – М.: Наука, 1980.
2. Резвицкий И. И. Личность. Индивидуальность. Общество. – М.: Политиздат, 1984.
3. Маркс К. Економічно-філософські рукописи 1844 роки // Твор.: у 50 т. Вид.2. – М.: Політгиздат, 1974. – Т.42. – С.41–174.
4. Rogers C. R. The actualizing tendency in relation to «motives» and to consciousness // Nebraska symposium on motivation / M. R. Jones (ed.). Lincoln, NB: University of Nebraska Press, 1963. – V.11. – P.1–24.
5. Maslow A. Motivation and personality. 2 ed. – N.Y.: Harper and Row, 1970.
6. Мельник Ю. М. Сутність людини в контексті соціального прогресу / Мельник Ю. М., Шевченко Г. А. // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. – К., 2016. – Вип.113 (10). – С.277–281.
7. Мельник Ю. М. Генезис поняття «особистість» в соціальному прогресі / Мельник Ю. М. // Матеріали 75-ї наукової конференції науково-викладацького складу ОНАХТ, Одеса 20–24 квіт. 2015 р. – О.: ОНАХТ, 2015. – С.28.

References

1. Kant I. Traktaty i lyster. – M.: Nauka, 1980.
2. Rezvickij I. I. Lichnost'. Individual'nost'. Obshchestvo. – M.: Politizdat, 1984.
3. Marks K. Ekonomichno-filosofski rukopisy 1844 roky // Tvor.: u 50 t. Vyd.2. – M.: Politizdat, 1974. – T.42. – S.41–174.
4. Rogers C. R. The actualizing tendency in relation to «motives» and to consciousness // Nebraska symposium on motivation / M. R. Jones (ed.). Lincoln, NB: University of Nebraska Press, 1963. – V.11. – P.1–24.
5. Maslow A. Motivation and personality. 2 ed. – N.Y.: Harper and Row, 1970.
6. Mel'nyk Ju. M. Sutnist' ljudyiny v konteksti social'nogo progresu / Mel'nyk Ju. M., Shevchenko G. A. // Gileja: naukovyj visnyk: zbirnyk naukovykh prac'. – K., 2016. – Vyr.113 (10). – S.277–281.
7. Mel'nyk Ju. M. Genezys ponjattja «sobystist'» v social'nomu progresi / Mel'nyk Ju. M. // Materialy 75-i' naukovoi' konferencii naukovo-vykladac'kogo skladu ONAHT, Odesa 20–24 kvit. 2015 r. – O.: ONAHT, 2015. – S.28.

Melnik Yu. M., Ph.D., Associated Professor, Odessa National Academy of Food Technologies (Ukraine, Odessa), ynmelnik@gmail.com

Shevchenko A. A., Ph.D., Associated Professor, Odessa National Academy of Food Technologies (Ukraine, Odessa), sfpkafedra@gmail.com

Self-realization as a phenomenon

Self-realization is an integral part of a person's essence in the context of social progress. The problem of self-realization is studied by many sciences from the standpoint of conditions, norms, principles, mechanisms and effectiveness. The difficulty of considering self-realization, from a philosophical point of view, lies in

the researcher's desire to shift to a practical (empirical) level of research. Despite this, self-realization is one of the central problems of philosophical anthropology.

The purpose of this article is to study the phenomenon of «self-realization» of a person in the philosophical, sociological and psychological aspects, the definition of the dialectical connection of the society and personality in the process of its self-realization.

Thanks to the connection between society and personality, the individual's life acquires both subjective and objective meaning. The meaning of life, in turn, determines the possibilities and the specific direction of self-realization of the individual. Within the framework of the article, analysis, historical and logical methods of scientific knowledge were used. Thus, self-realization of personality can be a form of creation of objects of material and spiritual culture or continuation of oneself in the form of personal contributions to other people. The goal of self-realization can be the desire of the individual to transcendental self-broadcasting for abstract others or society as a whole. Individual self-realization can be a part of the overall cultural and social progress. The desire for self-realization cannot be exclusively a natural-generic factor and is possible only in the case of an individual's ability and desire for self-realization.

Keywords: self-realization, personality, social progress.

* * *

УДК 130.2:159.942:316.6

Мовчан М. М.,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та суспільних наук,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі» (Україна, Полтава),
movchan.momm@gmail.com

СТРАХИ В ДУХОВНО-КУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНИ

Досліджується страх як важлива складова людського існування. Показано специфіку страху в українському духовно-культурному просторі. Значну увагу приділено даному феномену в часи Києво-Руської держави. Висвітлено місце екзистенціалу страху у філософії Г. Сковороди, та у творчості геніального прозаїка М. Гоголя. З'ясовано особливості страху у житті і діяльності українських істориків ХХ ст.

Ключові слова: страх, страхи Київської Русі, Г. Сковорода і страх, страх і М. Гоголь, страхи істориків.

Страх у сьогоdnішньому світі, з певних причин, стає постійною характеристикою свідомості людини. Дослідження цього важливого модусу сучасного буття є особливо актуальним, бо підвищується інтенсивність відчуття страху, і він отримує глобальний характер. Слід підкреслити, що страх у сьогоdnенні може визначати стратегію поведінки людини і суспільства.

Велику увагу страху приділяли М. Бердяєв, А. Гагарін, М. Гайдеггер, А. Камю, О. Логінова, Р. Мей, О. Ранк, Ф. Ріман, Ж.-П. Сартр, П. Тілліх, К. Юнг, К. Хорні, З. Фрейд, О. Фролова, Е. Фромм, Л. Шестов, І. Ялом, К. Ясперс та ін. Різні сторони цього феномена аналізували й українські вчені І. Бичко, Є. Головаха, Р. Горохова, С. Логвінов, В. Лук'янець, Н. Паніна, О. Туренко, Н. Хамітов та ін. Не дивлячись на певні напрацювання з означеної проблеми вона ще залишається маловивченою. Особливо це стосується аналізу ролі страху в духовно-культурній традиції України.

Метою цієї статті є розгляд страху, як особливого феномена в українському духовно-культурному вимірі, починаючи з раннього періоду (Києво-Руської держави) і закінчуючи ХХ століттям. Для виконання мети ставимо такі завдання: 1) здійснити аналіз означеного феномена в києво-руський період; 2) показати екзистенціал страху у трактовці найвидатнішого філософа України Г. Сковороди (XVIII ст.); 3) розглянути інтерпретацію теми страху